

До разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 20.051.003

ДВНЗ «Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, 76000

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента,
доцента кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський
національний університет» Менджул Марії Василівни на дисертацію
Погуть Олександра Петровича «Припинення непідприємницьких
юридичних осіб», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 Право**

Розвиток громадянського суспільства в Україні є запорукою демократії в нашій державі. Всі інститути громадянського суспільства є непідприємницькими юридичними особами, що відіграють в сучасних умовах важливу роль та виконують низку функцій, у тому числі беруть участь у формуванні та контролі за діяльністю органів публічного управління, сприяють розвитку різних суспільних сфер (науки, культури, спорту, охорони здоров'я, туризму, транскордонної співпраці тощо), беруть участь у благодійництві та підтримці волонтерства тощо. Для належного функціонування непідприємницьких юридичних осіб необхідним є якісне правове регулювання не тільки процесу їх створення та діяльності, але і реорганізації та припинення. Саме тому, важливим для науки цивільного права є ґрунтований аналіз низки актуальних проблем у сфері припинення непідприємницьких юридичних осіб.

Не зважаючи на те, що окремі аспекти припинення непідприємницьких юридичних осіб були висвітлені при дослідженні

окремих видів непідприємницьких юридичних осіб, у тому числі громадських організацій, політичних партій, благодійних організацій, релігійних організацій, установ тощо, комплексний аналіз саме інституту припинення непідприємницьких юридичних осіб не був здійснений на належному рівні. Обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною також і в частині обговорення питання рекодифікації Цивільного кодексу України. Обґрунтовані висновки та пропозиції, зроблені в ході дослідження припинення непідприємницьких юридичних осіб можуть бути враховані при системному оновленню цивільного законодавства.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом наукових праць, цивільного законодавства, а також практики його застосування.

Слід відмітити правильне та чітке виокремлення автором об'єкта та предмета дослідження, що дозволило дисертанту сформулювати завершену наукову ідею, обґрунтувати власні ідеї та пропозиції. Метою роботи є вирішення наукової проблеми, що полягає в розробці концепції урегулювання інституту припинення непідприємницьких юридичних осіб та формуванні на її основі наукових висновків і практичних пропозицій, спрямованих на розвиток вітчизняної доктрини цивільного права й удосконалення чинного законодавства України. Вказану мету вдалося досягти шляхом вирішення таких завдань: виявлення особливостей генези та сучасного стану інституту припинення непідприємницької юридичної особи; визначення ідентифікаційних ознак правонаступництва у непідприємницьких юридичних особах; розкриття особливостей реорганізації непідприємницьких юридичних осіб корпоративного типу; встановлення особливостей реорганізації непідприємницьких юридичних осіб унітарного типу; розкриття особливостей ліквідації непідприємницьких юридичних осіб; виявлення специфіки захисту прав кредиторів при припиненні

непідприємницьких юридичних осіб; розробки рекомендацій по вдосконаленню цивільного законодавства щодо регламентації інституту припинення непідприємницької юридичної особи.

Проблеми, які розкриті у дисертаційній роботі, проаналізовані на високому методологічному рівні, що в значній мірі обумовлено і достатньо широкою дослідженою джерельною базою. Погуть О.П. проаналізував значний обсяг науково-теоретичних, монографічних робіт, статей у фахових виданнях, дослідив національне законодавство, а також статuti різних непідприємницьких товариств та судову практику. Це дозволило дисертанту досягти достатнього ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків та запропонованих рекомендацій.

Під час дослідження було застосовано систему методів наукового пізнання, у тому числі загальнонаукові (історичний, діалектичний, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний) та спеціальні (порівняльно-правовий, техніко-юридичний, спеціально-юридичний). Застосування вказаних методів доцільно та у взаємозв'язку дозволило не тільки досягти поставленої мети та завдань дослідження, але і обґрунтувати авторські висновки, розробити пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України.

Структура дисертації логічна та відповідає поставленим завданням дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (налічує 347 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 236 сторінок.

У першому розділі розкривається теоретико-правові основи правового регулювання припинення юридичних осіб, а також поняття та особливості припинення непідприємницьких юридичних осіб. Ґрунтовно аналізується поняття та ознаки реорганізації, її співвідношення з поняттям правонаступництва, здійснено розмежування реорганізації від ліквідації на підставі правонаступництва.

Другий розділ присвячений аналізу особливостей реорганізації непідприємницьких юридичних осіб корпоративного типу та непідприємницьких юридичних осіб унітарного типу. На основі аналізу статутів непідприємницьких товариств (громадських організацій, політичних партій, релігійних організацій тощо) та чинного законодавства України виявлено проблему нечіткого законодавчого регулювання питання реорганізації непідприємницьких юридичних осіб. Зроблено обґрунтовані висновки про доцільність законодавчих обмежень реорганізації шляхом перетворення громадських спілок у громадські організації. Досліджено також особливості реорганізації кооперативів, фондів, установ та закладів.

У третьому розділі досліджено генезу правового регулювання інституту ліквідації юридичних осіб, особливості ліквідації непідприємницьких юридичних осіб. Обґрунтовано наявність в окремих випадках сингулярного правонаступництва при ліквідації юридичної особи у відповідності до умов, визначених законодавством. Досліджено також етапи ліквідації непідприємницьких юридичних осіб. У висновках за результатами проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій, які мають важливе значення для удосконалення процедури реорганізації та ліквідації непідприємницьких юридичних осіб.

Таким чином, структура дисертаційного дослідження логічна, розділи та підрозділи взаємопов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила здобувачу показати глибинні знання у сфері цивільно-правового регулювання інституту припинення юридичних осіб та виокремити особливості саме реорганізації та ліквідації непідприємницьких юридичних осіб. При розподілі основного тексту розділів на підрозділи автор дотримався таких вимог як пропорційність, доцільність та непересіченість. Дисертант послідовно виклав матеріал, переважно вірно, співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, що дозволило сформулювати

наукові висновки та запропонувати пропозиції до зміни чинного законодавства України.

Варто також зауважити, що дисертаційна робота виконана із дотриманням наукового стилю, характеризується логічним та послідовним викладом думок автора. Низка доволі складних теоретичних положень дисертації сформульовані та викладені з достатньою зрозумілістю. Загалом, автор зміг розв'язати цікаву і водночас толерантну наукову дискусію, використавши для цього доволі значну кількість вітчизняних науково-теоретичних та монографічних робіт у сфері регулювання припинення юридичних осіб та правового статусу різних непідприємницьких юридичних осіб, що підтверджує глибину здійсненого аналізу проблематики дисертаційного дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукова новизна дисертації Погуть Олександра Петровича полягає в тому, що за змістом ряд розглянутих питань досліджені вперше у взаємозв'язку із сучасними змінами у цивільному законодавстві України, а також з урахуванням правозастосовної практики. Проведене ґрунтоване дослідження дозволило автору особисто сформулювати низку наукових положень і висновків.

При здійсненні дисертаційного дослідження враховані положення як національного законодавства, так і окремих зарубіжних держав, а також положення Регламентів Ради Європейського Союзу. Завдяки тому, що автор критично проаналізував теоретичний та практичний матеріал вдалося йому по новому підійти до дослідження значного кола проблем у сфері припинення непідприємницьких юридичних осіб.

Більшість положень і висновків, що винесені автором на захист, є новими або містять достатню частку новизни. Зокрема, Погуть Олександр Петрович вірно обґрунтував, що доцільно закріпити в рамках ЦК України обов'язку юридичної особи, яка реорганізується, надіслати кредиторам повідомлення щодо прийняття рішення про реорганізацію із визначенням

конкретних строків заявлення ними вимог до юридичної особи. Обґрунтованим є також положення, що особливості припинення непідприємницької юридичної особи залежать від її приналежності до: а) юридичних осіб публічного чи приватного права; б) юридичних осіб унітарного чи корпоративного типу; в) організаційно-правової форми, у якій вони діють.

Дисертантом було удосконалено наукові положення про те, що перелік підстав та процедури ліквідації, визначені у ЦК України, можуть застосовуватися і для непідприємницьких юридичних осіб незалежно від їх виду та організаційно-правової форми і нема потреби у виділенні додаткових підстав у рамках спеціальних законів.

Досить переконливим видається підхід, що критеріями розмежування правового статусу ліквідаційної комісії та органів управління юридичної особи є мета, задля якої вони створюються, особливі повноваження, вимоги до складу ліквідаційної комісії чи ліквідатора, строк діяльності. Заслужовує на увагу пропозиція виділяти такі ознаки ліквідації, а саме: а) це форма припинення юридичної особи як суб'єкта права; б) при ліквідації не створюються нові суб'єкти права і не відбувається приєднання до вже існуючих суб'єктів права; в) при ліквідації має місце припинення правовідносин; г) при ліквідації майно, права і обов'язки не переходять у порядку універсального правонаступництва; д) ліквідація відбувається на підставах і в порядку, визначених законом; е) при ліквідації має забезпечуватися захист інтересів як кредиторів, так і засновників (членів) цієї юридичної особи.

Крім того, дістали подальший розвиток теоретичні положення, що правонаступництво та реорганізація співвідносяться між собою як родове і видове поняття, в силу того, що правонаступництво відбувається не тільки шляхом реорганізації, але й іншими способами (спадкування, відступлення права вимоги тощо). Крім того, підставою виникнення правонаступництва при реорганізації юридичних осіб є складний юридичний склад, який

включає такі юридичні дії: 1) прийняття рішення про реорганізацію; 2) складення і затвердження передавального акта або розподільного балансу; 3) затвердження статуту реорганізованої юридичної особи; 4) внесення до єдиного державного реєстру юридичних осіб відповідного запису про реорганізацію юридичної особи.

Таким чином, викладене вище надає можливість стверджувати, що у дисертаційній роботі автор сформулював низку положень та висновків, які характеризуються науковою новизною. У висновках дисертації на основі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних учених, аналізу положень Цивільного кодексу України, низки спеціальних законодавчих актів та практики їх застосування, розв'язано важливе наукове завдання, що полягає у розробці концепції урегулювання інституту припинення непідприємницьких юридичних осіб.

На основі узагальнення позитивного досвіду окремих зарубіжних держав, положень Регламентів Ради ЄС, практики застосування Цивільного кодексу України та низки спеціальних законодавчих актів автором було сформульовано цілий ряд пропозицій з удосконалення нормативно-правового регулювання інституту припинення непідприємницьких юридичних осіб. Зокрема, на наш погляд, досить слушною є пропозиція внести зміни до ст. 105 ЦК України, зазначаючи у ч. 1: «учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію, а також протягом 30 днів з дати прийняття рішення про припинення письмово повідомити про це всіх відомих їй (їм) кредиторів»; у ч. 5 «строк для заявлення кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, становить 30 днів з дня повідомлення їх про рішення щодо припинення юридичної особи» (сторінка 76 дисертації).

Крім того, аргументованою видається пропозиція закріпити положення у Цивільному кодексі України такого змісту: «У випадку припинення

непідприємницької юридичної особи внаслідок заборони її діяльності, анулювання рішення про її створення чи в інших випадках, передбачених законодавством, майно, яке залишилося після проведення розрахунків з кредиторами спрямовується до державного чи місцевого бюджетів» (сторінка 200 дисертації).

В цілому заслуговують на увагу більшість сформульованих автором пропозицій щодо внесення змін до чинного ЦК України та інших законів України, які стосуються удосконалення правового регулювання порядку припинення непідприємницьких юридичних осіб.

Результати дисертаційного дослідження мають як наукове, так і практичне значення, оскільки висновки, отримані автором, можуть бути використані у нормотворчій діяльності та правозастосуванні. Крім того, низка положень дисертації можуть бути використані при написанні навчальної літератури з цивільного права та спецкурсів, а також у подальших наукових дослідженнях.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача. Окремі положення та висновки дисертаційної роботи обговорювалися та доповідалися на таких конференціях: міжнародна наукова-практична конференція «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (м. Одеса, грудень 2018 р.), міжнародна науково-практична конференція «Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства» (м. Івано-Франківськ, жовтень 2018 р.), всеукраїнська науково-практична конференція «Договір як універсальна форма правового регулювання» (м. Івано-Франківськ, квітень 2019 р.), міжнародна науково-практична конференція «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права» (м. Одеса, березень 2020 р.).

Основні положення дисертації опубліковано у 9 наукових працях, серед яких 5 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття в науковому періодичному

фаховому виданні іншої держави та 4 тези доповідей на наукових конференціях.

Наукові праці, що опубліковані здобувачем та аналіз їх змісту засвідчує, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження достатньо повно викладені у вітчизняних наукових фахових виданнях та зарубіжному виданні, пройшли апробацію на трьох міжнародних та всеукраїнській науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. За результатами розгляду дисертаційної роботи, також необхідно звернути увагу дисертанта на наступні дискусійні положення:

1) При аналізі положень чинного законодавства України, а також статутів різних непідприємницьких юридичних осіб, здобувач приходить до висновку, що доцільним є «законодавче визначення особливостей голосування при прийнятті рішення про реорганізацію непідприємницької юридичної особи, а саме: $\frac{3}{4}$ голосів усіх присутніх учасників на загальних зборах – при реорганізації непідприємницької юридичної особи корпоративного типу; одноголосна згода усіх присутніх на загальних зборах учасників – при перетворенні непідприємницької юридичної особи у підприємницьку» (сторінки 16 та 103 дисертації). Водночас на нашу думку, питання реорганізації є доволі важливим і мало б прийматися не $\frac{3}{4}$ від кількості присутніх учасників зборів, а $\frac{2}{3}$ від загальної кількості учасників загальних зборів. Оскільки, як правило, загальні збори є правомочні при присутності більше половини їх членів, і при присутності 51% від загальної кількості учасників зборів, - $\frac{3}{4}$ від кількості присутніх буде меншою кількістю, ніж $\frac{2}{3}$ від загальної кількості учасників загальних зборів. Тобто, може виникнути ситуація, що менше половини учасників загальних зборів приймають таке важливе рішення як реорганізація непідприємницької юридичної особи.

2) Здобувач також пропонує наділити органи державної влади правом звернення до суду з позовом про примусову реорганізацію

непідприємницької юридичної особи (сторінки 16 та 76 дисертації). На нашу думку, вказана позиція потребує уточнення, оскільки, до прикладу, якщо примусова реорганізація закладу чи установи можлива, то важко це уявити стосовно громадської чи благодійної організації. Різного роду громадські об'єднання засновуються на засаді добровільності, тому не доречно надавати право органам державної влади ініціювати позов про примусову реорганізацію всіх без виключення непідприємницьких юридичних осіб.

3) Неповною мірою можна погодитися із авторським визначенням здобувача інституту припинення юридичної особи (сторінки 74-75 дисертації). Зокрема автор пропонує під інститутом припинення юридичної особи розуміти «сукупність правових норм, що визначають підстави, прийоми (форми) та порядок (способи) припинення юридичних осіб, що зумовлюють припинення діяльності юридичної особи або припинення юридичної особи як суб'єкта права, у результаті чого майно, права та обов'язки юридичної особи переходять до інших суб'єктів – правонаступників у порядку правонаступництва згідно умов, передбачених законом». Вказане авторське визначення потребує уточнення. Так як, на нашу думку, інститут припинення юридичної особи має передбачати тільки припинення юридичної особи як суб'єкта права, а не «...припинення діяльності юридичної особи або припинення юридичної особи як суб'єкта права...».

4) При вірному висновку автора, що громадське об'єднання може у будь-який час прийняти добровільно рішення про припинення своєї діяльності, здобувач пропонує два варіанти внесення змін до статті 26 Закону України «Про громадські об'єднання», а саме: «Громадське об'єднання має право у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності шляхом саморозпуску чи реорганізації» або, «Громадське об'єднання має право у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності шляхом ліквідації чи реорганізації» (сторінка 148 дисертації). На нашу думку варто у подальших дослідженнях обґрунтувати все таки, яку термінологію краще

застосовувати і закріпити у законодавстві, оскільки і самим автором зауважено, що термін «саморозпуск» є доволі дискусійним.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно відмітити, що висловлені критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання, що полягає у розробці концепції урегулювання інституту припинення непідприємницьких юридичних осіб та формуванні на її основі наукових висновків і практичних пропозицій, спрямованих на розвиток вітчизняної доктрини цивільного права й удосконалення чинного законодавства України.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Здійснений аналіз тексту дисертаційної роботи дозволив дійти висновку **про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності.** У роботі наявні посилання на використані джерела, дотримано вимог законодавства України про авторське право, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи досліджень та джерела інформації. У рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Викладені в дисертації висновки, теоретичні узагальнення, а також конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та достатньо аргументованими. Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, мають не тільки теоретичне, але і практичне значення, оскільки можуть бути застосовані для удосконалення правового регулювання інституту припинення непідприємницьких юридичних осіб в умовах рекодифікації ЦК України.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти відображені автором у наукових статтях, опублікованих як у фахових виданнях, так і матеріалах міжнародних та всеукраїнської конференцій,

кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, необхідних для апробації та публікації основних висновків та положень за темою дисертації.

Таким чином, дисертація Погуть Олександра Петровича на тему «Припинення непідприємницьких юридичних осіб» відповідає вимогам, передбаченим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 року, а її автор на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

М.В. Менджул

Друже
Заслужений
Служ. уряд.
Ужгород
М.В. Менджул

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
Вч. НДОР № 030205/2021
AS *11* *20.02*